

УДК 631.151.2

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

І. Науменко, аспірант*

Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Науменко І. Вдосконалення методичних підходів до оцінки стану та ефективності функціонування системи матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва

Проаналізовано сукупність поглядів науковців щодо методики узагальненої оцінки стану й ефективності системи матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств та сфери агропромислового виробництва загалом. Розроблено пропозиції щодо її розвитку та удосконалення. Обґрунтовано необхідність використання системного підходу із застосуванням комп-лексу взаємодоповнювальних методів економічних досліджень, що дає змогу провести всебічний аналіз функціонування системи матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва та розробити оптимальні напрями її стабілізації та вдосконалення.

Ключові слова: матеріально-технічне забезпечення, ресурси, ресурсний потенціал, ресурсомісткість, вартість, узагальнена оцінка, методичне забезпечення, ефективність використання.

Naumenko I. Improvement of methodical approaches to agrarian-industrial production technical supplying system functioning state evaluation and efficiency

The totality of some scholar's points of view as to the general estimation procedure of state and effectiveness of material and technical support system of agricultural enterprises and agro-industrial production as a whole is analyzed in the article. The proposals for its development and improvement are worked out. The necessity of using a systematic approach with an application of complementary method of economic researches is grounded. It permits to carry out detailed analysis of material and technical support of agro-industrial production system functioning. It also helps to develop the optimal directions of its stabilization and improvement.

Key words: material-technical support, resources, resource potential, resource consumption, cost, generic assessment, methodological support, efficiency of use.

Науменко И. Усовершенствование методических подходов к оценке состояния и эффективности функционирования системы материально-технического обеспечения агропромышленного производства

Проанализирована совокупность взглядов ряда ученых относительно методики обобщенной оценки состояния и эффективности системы материально-технического обеспечения аграрных предприятий и сферы агропромышленного производства в целом. Разработаны предложения по ее развитию и совершенствованию. Обоснована необходимость использования системного подхода с применением комплекса взаимодополняющих методов экономических исследований, что позволяет провести всесторонний анализ функционирования системы материально-технического обеспечения агропромышленного производства и разработать оптимальные направления ее стабилизации и совершенствования.

Ключевые слова: материально-техническое обеспечение, ресурсы, ресурсный потенциал, ресурсоемкость, стоимость, обобщенная оценка, методическое обеспечение, эффективность использования.

Постановка проблеми. Проблему формування ефективної системи матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва (АПВ) і дієвих механізмів її функціонування необхідно розглядати в безпосередньому зв'язку з наявним рівнем матеріально-технічної бази аграрних підприємств регіону, з позицій політики ресурсозбереження та оптимізації використання ресурсного потенціалу. Проблема ресурсозбереження та інтенсифікації охоплює і техніку, і технологію, і організацію виробництва, пов'язана з формуванням нового типу господарського мислення, яке ґрунтується на ефективному використанні підприємницьких та інтелектуальних ресурсів.

Ураховуючи, що система показників використання різноманітних ресурсів не в змозі забезпечити однозначну оцінку ефективності застосування ресурсного потенціалу в діяльності аграрного підприємства, галузі АПВ загалом, необхідними є узагальнюючі показники. Лише за їх допомогою можна однозначно оцінити реальний рівень економічної ефективності використання ресурсного потенціалу, зокрема матеріально-технічної бази агроформувань та їх діяльності загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з узагальненою оцінкою економічної ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств та їх діяльності постійно перебувають у центрі уваги науковців, зокрема досліджень В. Г. Андрійчука, О. А. Богуцького, С. В. Додонова, В. Я. Дем'яненка, В. Д. Савченка, П. Т. Саблука, М. Й. Хо-рунжого, І. І. Червена, С. Г. Черемісіної, О. В. Шибаніної, О. М. Шпичака та ін. [1-7]. Зауважимо, що ці та деякі інші вчені для узагальненої оцінки пропонують досить широкий набір показників, єдиної ж точки зору тут немає.

Теоретичним і практичним аспектам забезпечення сільськогосподарського виробництва основними виробничими ресурсами та оцінці ефективності їх використання присвячені праці таких науковців, як Л. Мармоль, Г. Мостовий, М. Гаврилюк, Г. Андрусенко, Я. Білоусько, В. Бойко, О. Ульян-ченко, І. Лукінов, В. Шибанін та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження були аналіз поглядів учених на методико узагальненої оцінки стану та ефективності системи матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств та сфери агропромислового виробництва і розробка пропозицій щодо розвитку та удосконалення цієї методики.

Виклад основного матеріалу. Найбільш прийнятним способом вимірювання сукупного потенціалу будь-якого об'єкта господарювання є його грошова оцінка. На наш погляд, для визначення ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства необхідно обчислити суму вартостей насамперед таких його складових, як матеріально-технічні засоби, трудовий потенціал та наявні у нього, але ще не задіяні в обігу фінансові ресурси. Стосовно такої складової ресурсного потенціалу підприємства, як його матеріально-технічних ресурсів, необхідно вказати, що їх вартість в Україні нині обчислюється як сума основних виробничих і матеріальних оборотних засобів. При цьому, як вважають І. Червен і Е. Червен [8], для уникнення повторного врахування із вартості основних засобів доцільно віднімати вартість багаторічних насаджень, а з матеріальних оборотних засобів – виключати амортизацію основних засобів.

Для оцінки вартості ресурсного потенціалу агропромислового формування з метою уникнення подвійного врахування сировини власного виробництва її вартість доцільно віднімати від сукупної вартості ресурсів сільського господарства і промисловості. На увагу заслуговує пропозиція С. Черемісіної [9] щодо доцільності використання інтег-ральної оцінки, яка дає змогу уникнути наявних недоліків. Вартісну оцінку потенціалу підприємства вона рекомендує визначати як суму його ресурсів, скориговану на коефіцієнти відповідності технологічним вимогам виробництва, помножену на добуток коефіцієнтів інших складових потенціалу, які не піддаються вартісній оцінці. При цьому останні обчислюються як відношення фактично досягнутого рівня до нормативного.

Отож, необхідним є пошук і адаптація якісно нових методичних підходів до дослідження стану ресурсного потенціалу,

матеріально-технічної бази та системи матеріально-технічного забезпечення АПВ загалом.

Для розробки та адаптації якісно нових методичних підходів до дослідження стану, процесів формування та ефективності системи матеріально-технічного забезпечення необхідно розглянути методи, що широко використовувалися в плановій економіці і застосовуються у сучасних дослідженнях. Одним із таких підходів є використання комплексу методів оцінки сукупного аграрного ресурсного потенціалу. Передумовою виникнення цього підходу стали виділення виробничого потенціалу агропромислового комплексу як єдиного і складного об'єкта пізнання і можливість розгляду його як деякої ізольованої системи, що складається з певної кількості елементів, які володіють конкретними властивостями.

Однак повнота уявлення про потенціал АПВ ускладнена не тільки відсутністю чіткого визначення, а й численністю термінів, які використовуються в економічній літературі для відображення прояву зв'язків між ре-сурсними потребами агропромислового виробництва і його результатами: виробничі можливості, об'єктивні умови виробництва, економічний, виробничий, ресурсний потенціал та ін. Для подолання неоднозначності використано поняття "аграрний ресурсний потенціал", який визначається наявністю, співвідношенням і якістю природних, біологічних, матеріальних і трудових ресурсів, в процесі взаємодії яких забезпечується здатність сільського господарства виробляти відповідні види продукції у визначених обсягах.

В існуючих методологічних підходах аграрний ресурсний потенціал розглядався як результат продуктивних сил суспільства, як складова економічного потенціалу країни, засіб задоволення потреб суспільства в продукції агропромислового комплексу. Виникла необхідність розробки узагальнюючого показника ресурсозабезпечення. Дослідження цієї проблеми трансформувалися в необхідність визначення найбільш раціонального методу оцінки аграрного ресурсного потенціалу.

Для сільського господарства передусім необхідно було визначити рівнодіючу руху

ресурсів галузі, оскільки мають місце різні темпи і різноспрямовані тенденції їх змін. Останнє зумовлює суттєві зрушення в структурі ресурсного комплексу агропромислового виробництва, тобто призводить до зміни співвідношення земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів [10].

У підсумку динаміка ресурсозабезпечення і структура ринку ресурсів впливає на здатність сільського господарства виробляти продукцію в певному обсязі. Основна мета дослідження системи ресурсозабезпечення зводилася до розрахунку ступеня цього впливу, заради здійснення планомірного впливу на процес розвитку аграрного ресурсного потенціалу.

Отже, висувалася вимога підсумовувати в єдине ціле і аналізувати всю сукупність змін у складі ресурсів. Для кількісного вираження цих змін у системі оціночних показників виробництва використовувався такий показник, який давав змогу враховувати обсяг нагромаджених ресурсів, ступінь використання їх потенційних можливостей і розмір створеного суспільного продукту. Дослідження довели доцільність використання показника аграрного ресурсного потенціалу в цьому контексті.

Для оцінки ступеня залучення ресурсів у виробничий процес обчислювався аграрний потенціал, для розрахунку якого використовували ресурси, які вже було залучено у виробничому процесі. Складові елементи ре-сурсного потенціалу, які виражені у натурально-речовій формі, мають різні вимірники, тому для розрахунку сукупного аграрного потенціалу їх приводять до порівнянного вигляду. Для узагальнюючої оцінки ресурсозабезпечення досліджуваних об'єктів використовували переважно три методичні підходи, які ґрунтуються на:

– різних статистичних моделях, що й відображають зв'язок між ресурсами виробництва і його результатом (кореляційно-регресійний аналіз, застосування індексів тощо). Отриманий за допомогою цих моделей розрахунково-результативний показник розглядався як оцінка ресурсних можливостей господарств і порівнювався з досягнутим обсягом виробництва агропромислової продукції;

– стандартизованих (нормативних) значеннях забезпеченості господарств окремими видами ресурсів, сума яких обчислювалася віднесенням значень показників наявності ресурсів у кожному господарстві до їх середніх або базових значень. Для визначення впливу окремих ресурсів на кінцевий результат виробництва застосовувалися різні статистичні показники. Сума добутоків стандартизованих величин ресурсів та коефіцієнтів їх значущості

розглядалася як кількісний вираз ресурсного потенціалу досліджуваного об'єкта;

– грошових оцінках земельних, матеріально-технічних, трудових ресурсів, сума яких і трактувалася як показник ресурсозабезпечення господарства, галузі, АПВ регіону [10].

На основі розглянутих підходів до оцінки ресурсозабезпечення в агропромисловому виробництві було сформовано комплекс показників, який широко застосовується в теперішній економічній практиці (табл. 1).

Таблиця 1

Показники оцінки забезпеченості та ефективності використання матеріально-технічних ресурсів в аграрних підприємствах

Вид ресурсів	Показник забезпеченості ресурсами	Показник ефективності використання ресурсів
Основні засоби	- первісна та залишкова вартість основних фондів; - знос основних фондів; - фондозабезпеченість, грн/га; - фондоозброєність, грн/ос.	- фондовіддача, грн/грн; - фондомісткість, грн/грн; - продуктивність праці, грн/ос.; - норма прибутку, %.
Техніка	наявність техніки за видами; - навантаження ріллі на 1 трактор, га; - кількість комбайнів на 100 га посівів зернових; - навантаження посівів зернових культур на 1 комбайн, га.	- сезонний та річний виробіток, га; - кількість відпрацьованих машино-днів і змін у році; - зниження експлуатаційних витрат, грн; - зниження питомих капіталовкладень, грн; - термін окупності додаткових капіталовкладень.
Енергетичні ресурси	- електроозброєність праці, кВт·год./ос.; - всього енергетичних потужностей, тис. к.с.; - енергоозброєність, к.с./ос.; - споживання електроенергії, тис. кВт·год, у т. ч. на 1 середньорічного працівника.	- рівень механізації, %; - ефективність нової техніки (зниження витрат праці); - зниження експлуатаційних витрат; - зниження питомих капіталовкладень; - термін окупності додаткових капіталовкладень.
Паливно-енергетичні	- наявність бензину, дизельного палива на проведення сільськогосподарських робіт, % забезпеченості; - споживання природного газу, мазуту, вугілля, дров та ін.	- питома витрата палива на одиницю обсягів агротехнічних заходів, кг/га; - виробництво валової продукції на 1 кг витраченого бензину, дизельного палива.
Добрива	- всього внесено добрив під сільськогосподарські культури, га; у т.ч. органічних, мінеральних; - внесено органічних добрив, тис. т, т/га; - внесено мінеральних добрив, тис. ц, кг/га.	- підвищення врожайності сільськогосподарських культур, ц/га; - досягнення проектною врожайності, %.
Водні (зрошення)	- всього обсяг водоспоживання, тис. м ³ , в т. ч. зрошення; - сільськогосподарське водопостачання, тис. м ³ ; - площа поливу, га; - кратність поливу; - обсяг водоподачі, тис. м ³ ; - зрошувальні норми, тис. м ³ /га.	- зростання врожайності сільськогосподарських культур, ц/га; - досягнення проектною урожайності, %.
Засоби захисту рослин і	- наявність протруйників насіння, кг; - наявність отрутохімікатів для обробітку посівів; - наявність отрутохімікатів для обробітку	- підвищення схожості насіння, росл./м ³ ; - зниження зрідженості та загибелі посівів; - зниження захворюваності рослин, %;

тварин	багаторічних насаджень; - обсяг захисту рослин від хвороб, га; - обсяг захисту рослин від шкідників, га; - наявність різних препаратів для захисту тварин.	- зростання врожайності с.-г. культур, ц/га; - зниження падежу тварин, гол.; - зниження захворюваності тварин; - зростання продуктивності тварин.
--------	---	--

**Узагальнено автором.*

Сучасне господарювання характеризується скороченням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, яке супроводжується значним падінням рівня споживання та ефективності використання матеріально-технічних ресурсів, зменшенням потенціалу машинно-тракторного парку, загальної вартості основних фондів, катастрофічним згортанням наявності власних оборотних коштів.

У світовій практиці одним із критеріїв конкурентоспроможності продукції є аналіз її енергоємності. Розгляд цих питань знайшов відображення в працях Л. Антоненка, С. Коляди [11], О. Кузовкіна [12]. Порівняння врожайності основних зернових культур в їх фізичному (ц) та енергетичному (ккал) вимірі показує, що питома енергоємність продукції обернено пропорційна врожайності. При цьому технологія і технологічні витрати у фізичному вимірі є майже незмінними.

Зростання цін на енергоносії спричинило зміни в структурі собівартості продукції. Остання можна пояснити, крім того, різким зниженням рівня застосування органічних і мінеральних добрив, а також засобів захисту рослин. Зниження ресурсоспоживання в АПВ пов'язане зі скороченням поставок нової техніки та обладнання і непомірно високими цінами на енергоносії, існуючим диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію, енергоносії та сільськогосподарську техніку.

Ми спробували застосувати системний підхід до вивчення процесів формування і механізмів функціонування системи матеріально-технічного забезпечення АПВ, що дає змогу розглядати ці процеси як об'єкт дослідження з великим діапазоном внутрішніх і зовнішніх причинно-наслідкових зв'язків, що мають різні ступені прояву та впливу.

Будь-яка система має навколишнє середовище, яке впливає на неї прямо або побічно через фактори. Для оцінки цих факторів пропонується використовувати

ситуаційний підхід, який ґрунтується на визначенні значущих ситуаційних змінних факторів.

Зазначимо, що неможливо визначити всі змінні, які впливають на систему. Для практичних цілей можуть розглядатися тільки пріоритетні, найбільш значущі фактори. Конкретний вибір факторів може мати різну інтерпретацію, однак зазначимо, що переважно вся сукупність групується за внутрішніми та зовнішніми змінними. Внутрішні змінні – ситуаційні фактори всередині системи. Основні змінні внутрішнього середовища охоплюють такі аспекти, як цілі системи, структура, завдання, технології. Як зовнішні змінні виступають умови та ситуації, які керуюча підсистема, як правило, не може змінити, але обов'язково повинна враховувати у своїй діяльності. Зовнішні фактори поділяються на дві основні групи: прямого і непрямого впливу. Зовнішнє середовище прямого впливу – фактори, які безпосередньо впливають на функціонування системи.

Зовнішнє середовище непрямого впливу – це фактори, які можуть не надавати прямого негативного впливу на операції системи, але у різних ступенях позначаються на них. Фактори середовища непрямого впливу зазвичай не впливають на досліджувані процеси так помітно, як зовнішні фактори. Однак середовище факторів непрямого впливу звичайно складніше. Нерідко доводиться спиратися на припущення щодо ступеня впливу факторів, ґрунтуючись на неповній інформації, експертних оцінках, і намагатися спрогнозувати можливі наслідки цього впливу.

Розглянуті основоположні підходи до вивчення процесів функціонування системи матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва визначають комплекс методів, які можуть бути використані для дослідження стану останньої (табл. 2) та оцінки ефективності механізмів її функціонування (табл. 3).

Запропонований систематизований і узагальнений нами комплекс методів дає

змогу виявити та оцінити основні характеристики системи, рівень досягнення цілей, ефективність, проаналізувати основні загрози, оцінити ризики, спрогнозувати поведінку системи в різних ситуаціях (у тому числі в умовах невизначеності). Ї

Важливим елементом у дослідженні стану системи матеріально-технічного

забезпечення є визначення перспективної потреби в матеріально-технічних ресурсах. Якість планових і передпланових розрахунків щодо обґрунтування економічних потреб у матеріально-технічних ресурсах вирішальною мірою зумовлюється досконалістю застосовуваних методів.

Таблиця 2

Система методів дослідження стану матеріально-технічного забезпечення АПВ

Метод	Мета застосування	Сфера застосування	Переваги	Недоліки
Методи маркетингових досліджень	Диференціація учасників сфери ресурсного забезпечення за конкурентною привабливістю	Сегментування ринку ресурсів на підставі обраних критеріїв	Своєчасність надходження необхідної та адекватної інформації про параметри ринкової кон'юнктури	Трудомісткість адекватного дослідження певного сегмента
Методи прогнозування	Розробка прогнозу потреби галузевих складових АПВ в ресурсах	Вибір стратегії визначення балансу ресурсних потреб АПВ та їх забезпеченості	Відносна точність розрахункових даних, доступність джерел інформації	Частковий суб'єктивізм у визначенні обсягів і структури ресурсних джерел
Парних порівнянь на основі багатомірного шкалювання	Визначення впливу комплексу факторів на функціонування системи управління ресурсним забезпеченням АПВ та побудова пріоритетного ряду	Визначення зовнішніх і внутрішніх загроз досліджуваної системи	Ранжування сукупності факторів у разі невеликих відмінностей між ними, якщо безпосередня оцінка не забезпечує їх обґрунтованого упорядкування	Підвищена трудомісткість дослідження
Оцінка забезпеченості ресурсами	Визначення ступеня забезпеченості галузей АПВ ресурсами	Побудова пріоритетного ряду ресурсів за ступенем критичності стану та рівня забезпеченості	Виявлення проблемних сегментів ринку ресурсів та сфери АПВ за ступенем їх забезпеченості	Можливість погіршення структури потреби в ресурсах, обумовлена деструктивними перетвореннями в АПВ
Оцінка ефективності використання ресурсів	Визначення ступеня ефективності використання ресурсів у виробничому процесі	Розрахунок системи узагальнюючих показників (матеріаломісткість, матеріаловіддача, коеф. використання)	Визначення ступеня ефективності витрачання ресурсів	Можливість трансформації методики для методування тінювого використання ресурсів
Метод ланцюгових підстановок та різниць	Аналіз впливу факторів на матеріаломісткість (ефективність використання) ресурсів	Виявлення резервів підвищення ефективності використання ресурсів	Розрахунок кількісної оцінки змін показників ефективності використовуваних ресурсів залежно від низки факторів	Недостатній ступінь об'єктивності оцінки через обмеженість числа факторів
Підрахунок резервів за	Виявлення резервів підвищення ефективності	Аналіз впливу ефективності використання	Встановлення можливості подальшого зниження норм	Обмеження застосування в результаті спаду

фактичні ми відхиленн ями	використання матеріальних ресурсів	матеріальних ресурсів на обсяг матеріальних витрат	витрачання ресурсів	виробництва, браку фінансових ресурсів
------------------------------------	--	---	---------------------	---

**Узагальнено автором.*

Важливе місце в комплексному методичному забезпеченні перспективної регіонально-галузевої потреби в матеріально-технічних ресурсах повинні зайняти економіко-статистичні методи. Це обумовлюється низкою переваг цієї групи методів порівняно з іншими, які можуть застосовуватися для розв'язання розглянутої задачі. Наприклад, метод міжгалузевого

балансу може бути використаний для визначення перспективної потреби в матеріально-технічних ресурсах сфери агропромислового виробництва регіону загалом, оскільки продукція виділених у перспективних міжгалузевих балансах галузей АПВ, як правило, становить певну сукупність різних видів ресурсів.

Таблиця 3

Методи дослідження механізмів функціонування системи матеріально-технічного забезпечення АПВ

Метод	Мета застосування	Сфера застосування	Переваги	Недоліки
Методи оцінки витрат	Визначення розмірів легальних і тінювих витрат у використанні ресурсного потенціалу	Визначення розміру структури та джерел витрат кожного виду ресурсів	Визначення тінювих аспектів розподілу і використання ресурсів	Складність доступу до достовірних джерел інформації
Методи оцінки тінювої економіки	Встановити питому вагу розкрадань і непродуктивного витрачання ресурсів	Оцінка тінювих аспектів ресурсного забезпечення АПВ	Низька трудомісткість математичних розрахунків, доступність інформації, універсальність, гнучкість	Можливість недостатньо достовірного визначення структури споживання електроенергії
Індексний метод	Аналіз змін структури ринку ресурсного забезпечення АПВ	Виявлення впливу різних факторів на стан ринку ресурсного забезпечення	Дає змогу досягти відповідності результатів зміни факторів, надати більш поглиблену характеристику змінам, що відбуваються в досліджуваному явищі	Не завжди система взаємопов'язаних показників адекватно характеризує досліджувану систему
Функціонально-вартісний аналіз	Аналіз тенденцій руху ресурсного потенціалу	Аналіз загроз і шансів, орієнтованих на стратегічні завдання	Макроекономічний рівень підходу до об'єкта дослідження, комплексність і динамічність підходу до об'єкта дослідження	Недостатність обліку особливостей об'єкта
Метод матриці координат	Диференціація постачальників на ринку ресурсів за ступенем ринкової привабливості	Розробка критеріїв оцінки і визначення найбільш ефективних механізмів ресурсного забезпечення	Побудова рангового ряду постачальників ринку матеріально-технічних ресурсів за ступенем привабливості для споживачів	Деяка громіздкість і трудомісткість розрахунків
Методи оцінки	Розрахунок ступеня ймовірності	Розробка ефективної	Оцінка ризиків ресурсного	Певна частка імовірнісного

ризиків	зниження ефективності системи управління ресурсним забезпеченням	стратегії ризик-менеджменту ресурсного забезпечення	забезпечення, можливість зниження ймовірності втрат і непродуктивного витрачання ресурсів	суб'єктивізму в процесі розрахунків
---------	--	---	---	-------------------------------------

*Узагальнено автором.

Система методів і моделей визначення перспективної потреби в ресурсах має забезпечувати облік довгострокових цілей і основних параметрів соціально-економічного розвитку, тенденцій та результатів науково-технічного прогресу у сфері кінцевого і проміжного споживання матеріальних ресурсів, територіальної диференціації факторів і умов відтворення, регіональної та галузевої специфіки процесів споживання ресурсів, а також можливість проведення розрахунків в умовах істотної невизначеності.

Істотна інерційність показників споживання сферою агропромислового виробництва ресурсів зумовлює доцільність використання на перших етапах передпланових розрахунків методу статистичної екстраполяції. Однак з точки зору довгострокової перспективи прогнозування потреби в матеріальних ресурсах цей метод має низку серйозних недоліків, основним з яких є автономність зміни розміру потреби без урахування багатосторонніх внутрішніх і зовнішніх зв'язків досліджуваної економічної системи. Зміна потреби пов'язується в цьому разі лише з фактором часу, що виражає сконцентрований вплив усіх основних чинників.

Ефективнішим інструментом прогнозування потреби аграрних підприємств і АПВ регіону загалом у матеріально-технічних ресурсах є багатфакторні регресійні економіко-статистичні моделі.

Система абсолютних показників формується з позицій етапів технологічних процесів агропромислового виробництва (витрати на організаційну і технологічну підготовку виробництва, витрати на виробництво, витрати на експлуатацію й технічне обслуговування виробничих потужностей та ін.).

До структурних показників ресурсомісткості продукції належать показники, що характеризують частку кожного виду ресурсу на

кожній конкретній стадії технологічного циклу одиниці продукції: питома вага сировини і матеріалів у відсотках від повних витрат, комплектуючі та запасні частини, паливно-енергетичні ресурси, заробітна плата робітників, амортизація основних фондів у розрахунку на одиницю продукції та ін.

До відносних показників ресурсомісткості продукції належать показники витрачання кожного виду ресурсу або технологічних витрат ресурсів на одиницю продукції.

До показників ресурсомісткості виробництва належать також показники, що характеризують ефективність використання окремих видів ресурсів на підприємстві загалом. До таких показників можна віднести, наприклад, показник ефективності робочого капіталу, ефективності накопиченого капіталу, сукупність показників рентабельності, систему показників, що характеризують обсяг і стан заборгованості підприємства, показник ефективності активів, показники ділової активності.

На наш погляд, становить інтерес такий узагальнюючий показник, як рентабельність авансованого капіталу ($P_{ак}$), що значною мірою характеризує здатність підприємства адаптуватися до зовнішнього середовища і вважається одним з основних критеріїв котирування акцій підприємства на біржі. Його можна обчислити за формулою [13]:

$$P_{ак} = (P_{до} + PR) / АК, \quad (1)$$

де $P_{до}$ – прибуток до оподаткування; PR – виплачені проценти за кредит; $АК$ – середньорічний обсяг авансованого капіталу підприємства.

Слід вказати, що авансований капітал аграрних підприємств В. Г. Андрійчук [13; 14] визначає як сукупність авансованих органічно взаємопов'язаних ресурсів, взятих на всіх стадіях їх кругообігу, що забезпечують функціонування підприємства за всіма напрямками його діяльності. По суті, авансованим капіталом є всі матеріальні,

нематеріальні і грошові ресурси, які використовуються підприємством.

Для забезпечення узагальноної оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу будь-якого підприємства показники ефекту від його діяльності (вартості валової, товарної і чистої продукції, прибутку) доцільно поділити на загальний обсяг його ресурсного потенціалу.

Для виявлення резервів підвищення ефективності використання сукупності матеріально-технічних ресурсів можна використовувати метод ланцюгових підстановок і різниць, а також метод підрахунку резервів за фактичними відхиленнями. Мета застосування першого методу – аналіз впливу комплексу факторів на ресурсомісткість продукції та ефективність використання ресурсів, другого – виявлення резервів підвищення ефективності

використання комплексу різних матеріально-технічних ресурсів.

Висновки. Матеріально-технічні ресурси сільськогосподарських підприємств потребують оновлення та розширеного відтворення. Це можливо за ліквідації диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію, державної підтримки вітчизняних товаровиробників, розвитку лізингу, розробки і створення вітчизняних сучасно обладнаних тракторів, комбайнів, інших машин та устаткування.

Використання системного підходу із застосуванням комплексу взаємодоповняльних методів економічних досліджень дасть змогу провести всебічний аналіз функціонування системи матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва та розробити оптимальні напрями її стабілізації та вдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Амбросов В. Организационные факторы повышения результативности реформ / В. Амбросов, Т. Маренич // Экономика Украины. – 2000. – № 3.
2. Бугуцький О. А. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції / О. А. Бугуцький // Економіка АПК. – 1998. – № 83. – С. 45-51.
3. Додонов С. В. Влияние потенциала на эффективность сельскохозяйственного производства / С. В. Додонов // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2004. – № 2. – С. 121-127.
4. Саблук П. Т. Координаційні напрями вирішення економічних проблем в АПК / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 3-8.
5. Савченко В. Д. Організація сільськогосподарських підприємств / В. Д. Савченко. – Харків, 2002. – 330 с.
6. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу : підруч. / М. Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 2001. – 382 с.
7. Шпичак О. М. Економічні проблеми ціноутворення та інфраструктури ринку в період формування ринкових відносин в АПК України / Шпичак О. М. – К., 1999. – 406 с.
8. Червен И. И. Экономика АПК : вопросы и ответы / И. И. Червен, Э. В. Червен. – Кишинев : Картя Молдованяска, 1990. – 491 с.
9. Черемисина С. Г. Развитие виноградно-винодельческого производства Крыма : монография / Черемисина С. Г. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 490 с.
10. Экономические и социальные проблемы АПК. Производственные ресурсы: оценка и эффективность. – Т. 1 / под ред. И. И. Лукинова. – К. : Наук. думка, 1985. – 318 с.
11. Антоненко Л. Энергетический анализ в СНГ: инновационный подход / Л. Антоненко, С. Коляда // АПК: экономика и управление. – 1997. – № 1.
12. Кузовкин А. Сбережение, производство и экспорт энергетических ресурсов / А. Кузовкін // Економіст. – 1999. – № 1. – С. 35-42.
13. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
14. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

